

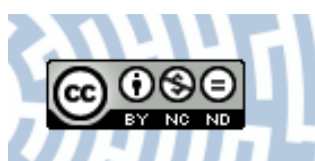

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Dawne oprawy książek w świetle inwentarzy i korespondencji Radziwiłłowskiej

Author: Mariola Jarczykova

Citation style: Jarczykova Mariola. (2015). Dawne oprawy książek w świetle inwentarzy i korespondencji Radziwiłłowskiej. W: A. Tokarska (red.), "Z życia książki : ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty : prace ofiarowane profesorowi Leonardowi Ogiermanowi" (S. 73-89). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Mariola Jarczykowa

Dawne oprawy książek w świetle inwentarzy i korespondencji Radziwiłłowskiej

Badania nad dawną książką obejmują nie tylko aspekty treściowe poszczególnych księgozbiorów, ale także skupiają się na oprawach i materialnej wartości konkretnych egzemplarzy. Zwrócenie uwagi na zewnętrzny wygląd woluminów pozwala zrekonstruować niejednokrotnie magnackie „libraryje”, przybliżyć wygląd bibliotek rodowych oraz pośrednio odpowiedzieć na pytanie o funkcje i materialne wartościowanie książek, ujawniające się także poprzez odpowiednio dobrane dla nich oprawy. Nie można zapominać o tym, że zawartość księgozbiorów nie odzwierciedlała automatycznie zainteresowań i erudycji ich właścicieli. Jak bowiem zauważył Wojciech Kriegseisen, w XVII wieku książki kupowano:

[...] nie tyle ze względów praktycznych czy dla rozrywki, ile dla dodania splendoru wnętrzem mieszkalnym. Były ozdobą, która jednocześnie świadczyła o intelektualnych aspiracjach gospodarza. O takiej roli niektórych ksiąg świadczą ich luksusowe oprawy, a także umieszczanie ich w inwentarzach ruchomości nie w spisach bibliotek, a wśród wyposażenia wnętrz¹.

Wskazane przez badacza źródła poszukiwań informacji bibliologicznych są możliwe m.in. w odniesieniu do rodu Radziwiłłów, gdyż zachowało się sporo dokumentów archiwalnych, w tym różnych spisów i rejestrów odnoszących do ksiąg. Nie są to materiały dostarczające wyczerpujących informacji na temat poszczególnych elementów kolekcji. Można bowiem odnieść do nich uwagę Elżbiety Torój badającej zbiory lubelskie:

¹ W. Kriegseisen: *Książka i biblioteki w kulturze ewangelików polskich w XVII i XVIII w.* W: *Kolekcje wyznaniowe*. Red. B. Bieńkowska. Warszawa 1992, s. 12—13.

Dawne inwentarze książek nie stanowią łatwego materiału do badań. Sporządzane były na doraźny użytek, toteż nie grzeszą precyzją opisu druków. [...] określenia książek są zazwyczaj oszczędne, niekiedy wręcz lakoniczne. Podawano jedynie tytuły dzieł, często skrócone bądź przekrócone, są zapisy uwzględniające tylko nazwiska autorów oraz takie, w których zamieszczano oba te elementy².

Pomimo tych braków spisy bibliotek i kunstkamer magnackich zawierają informacje nie tylko dotyczące zawartości zbiorów, odnotowano w nich także fizyczne aspekty poszczególnych woluminów. Sporządzający rejestry często dodawali uwagi dotyczące opraw i stanu zachowanego egzemplarza. Warto przyjrzeć się niektórym z tych inwentarzy pod kątem fizycznych aspektów opisywanych dzieł.

Biblia

W obszernym rejestrze biblioteki Radziwiłłów z 1651 roku Jan Hanowicz, burgrabia nieświeski, na czele wykazu umieścił opisy egzemplarzy Pisma Świętego:

Biblia mała in quarto w czerwonej skórze w worku, którą osobiwie Ks[ia]żę Je[g]o M[o]ść w testamencie swym pilno zalecił, aby była (jako ta, którą z sobą na peregrynacyjnej miał w Jeruzalem) w bibliotece zamku nieświeskiego pilno chowana, która w skarbcu osobliwym depozytem przy niektórych rzeczach nieboszczykowskich złożona i schowana jest³.

Zapis jednoznacznie wskazuje na Mikołaja Krzysztofa, zwanego Sierotką, który odbył słynną podróż do Ziemi Świętej, gdzie niejednokrotnie konfrontował odwiedzane miejsca z odpowiednimi fragmentami Pisma Świętego⁴. Rozmiary woluminu oraz jego zabezpieczenie („w worku”) wskazują na wyjątkowy, „podróżny” charakter egzemplarza. W testamencie Radziwiłł

² E. Toró: *Inwentarze księgozbiorów lubelskich introligatorów z pierwszej połowy XVII wieku*. Lublin 2000, s. 14.

³ J. Hanowicz: *Bibliotheca alias Consignatio Generalis Libror[um] Arcis Nesvisiensis per Classes dispositorum Iussu & Imperio Ill[ustriss]imi Ducis ac Principis Dni D. Alexandri Ludovicii Radziwil Marschalci Supremi Mag. [...] 1651*, s. 1. Wszystkie cytaty z rejestru pochodzą z tego źródła.

⁴ Zob. A. Sajkowski: *Od Sierotki do Rybeńki. W kręgu radziwiłłowskiego mecenatu*. Poznań 1965, s. 34.

zaznaczył, gdzie ma być przechowywana ta szczególnie mu bliska książka: „niech to wielkie moje kochanie w bibliotece zamkowej będzie”⁵.

„Libraryja” nieświeska zawierała też inne unikatowe egzemplarze Biblii, wśród nich przepisana ręcznie „na pargaminie [...] charakterem łamanym staroświeckim, w skórze czerwonej” [s. 1] oraz dwa tomy Pisma Świętego „drukem Lugdańskim⁶ w deskach skórą czerwoną powleczonej” [s. 1]. Nie odnotowano natomiast w spisie żadnego egzemplarza *Biblii brzeskiej*, zwanej Radziwiłłowską, co mogło potwierdzać legendę o niszczeniu przez nawróconego na katolicyzm Sierotkę nakładu dzieła tłumaczonego i „wyprasowanego” z inicjatywy i za wsparciem finansowym jego ojca⁷. Świadectwem tej legendy jest rękopiśmienny wpis na zachowanym we Lwowie egzemplarzu *Biblii brzeskiej*:

Syn Mikołaja Radziwiłła, także Mikołaj zwany Sierotką, powróciwszy na łono katolickiego Kościoła za wpływem ks. Skargi, odbywszy pielgrzymkę do Grobu Świętego, którą opisał, wydał pięć tysięcy dukatów na wykupowanie i palenie tej Biblii przez ojca wydanej i dlatego egzemplarze jej są rzadkością bibliograficzną⁸.

Sierotka przed konwersją otrzymał od swego rodzica dwa egzemplarze Radziwiłłowskiej Biblii, „[...] z których jeden miał służyć do czytania w chwilach wolnych od nauki łaciny i innych języków, drugi zaś, oprawiony w aksamit, przeznaczony był na upominek dla księcia wirtemburskiego Krzysztofa”⁹.

Mikołaj Radziwiłł Czarny, dedykując przekład Pisma Świętego królowi Zygmuntovi Augustowi, podkreślał, że jego dar ma być nie tylko ozdobą

⁵ Cyt. za: M.B. Topolska: *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*. Wrocław 1984, s. 252.

⁶ Było kilka wydań Biblii z miejscem wydania Lugduni (dziś Lyon): 1518, 1520, 1556, 1614.

⁷ Tomasz Kempa nie zgadza się z tym stanowiskiem, pisząc: „Wydaje się, że rozpoznać tę opinię (co zaznaczyć trzeba dopiero po śmierci Radziwiłła) z jednej strony zawdzięczamy jezuitom, którzy na tym przykładzie chcieli uczyć innych katolików religijnej »gorliwości«, z drugiej zaś strony działaniom podejmowanym przez Jerzego Radziwiłła po objęciu przez niego biskupstwa wileńskiego, kiedy to skonfiskował on jednemu z ewangelicko-reformowanych drukarzy w Wilnie książki, a następnie kazał je publicznie spalić. Sierotka tolerował jednak podobne działania, skoro zalecając swego brata do kapelusza kardynalskiego, wskazywał na jego gorliwość w wypełnianiu obowiązków biskupich i w działaniach osłabiających siłę dysydentów w Wilnie”. Zob. T. Kempa: *Mikołaj Krzysztof Radziwiłł Sierotka (1540—1616) wojewoda wileński*. Warszawa 2000, s. 136.

⁸ Egzemplarz Narodowej Biblioteki Naukowej Ukrainy im. Wasyla Stefanyka we Lwowie, sygn. CT-IV 81268.

⁹ M. Chachaj: *Zagraniczna edukacja Radziwiłłów od początku do połowy XVII wieku*. Lublin 1995, s. 19.

imponującej kolekcji, ale Księga powinna być czytana przez adresata przypisania:

A tak jakom pomienił wyżej pod chwalebnym imieniem W.K.M. rozkazawszy ten upominek wydrukować W.K.M., swemu miłościwemu przyrodzonemu Panu, do libraryjej W.K.M. daruję, którą wiem wielką być. Wszakóż nie przeto podaję do niej ty księgi, aby się ich wietrzy poczet, a liczba w bibliotece W.K.M. przyczyniała, a potem tylko iżby to w zawarciu miało leżeć, ale aby od W.K.M. przodkiem samego i od ludzi narodów krześcijańskich, które Pan Bóg pod ręką W.K.M. mieć raczy, ustawicznie a często jako sprawa Boża, za którą wszystko na świecie należy, była przeczytana¹⁰.

Nie wiemy, jak wyglądał egzemplarz Biblii ofiarowany królowi, ale możemy przypuszczać, że ze względu na prestiż adresata miał bogatą oprawę. Marcin Luter również przekazał Zygmuntowi Augustowi swój przekład Pisma Świętego z własnoręczną dedykacją w egzemplarzu oprawionym w jedwab i posiadającym srebrne okucia¹¹.

Biblia brzeska była bardzo poważana w protestanckiej, birżańskiej linii rodu. Stanowiła nie tylko ozdobę rodowej kolekcji, ale towarzyszyła magnatom na co dzień. Janusz Radziwiłł starszy posiadał w swojej biblioteczkce „Biblię słowińską”¹², natomiast w spisie podróznego księgozbioru jego bratanka — imiennika spotykamy zapis „Biblia polska srebrem oprawna”¹³. Były to z pewnością egzemplarze brzeskiej edycji Pisma Świętego, egzemplarze — jak poświadcza drugi z zapisów — o bogatym wystroju zewnętrznym.

Pomimo prestiżowego podejścia do polskiego przekładu Pisma Świętego cenne egzemplarze traktowano niekiedy jako zastaw. Rejestr rzeczy [...] w Elblągu z 1619 roku wśród wykazu porcelany, obrazów zawiera także informację: „Biblia słowieńska jedna. Książ różnych osobliwie sztuk sześćdziesiąt i siedm”¹⁴. Warto zauważyć, że nawet w tego typu wykazie egzemplarz Pisma Świętego potraktowano wyjątkowo.

¹⁰ *Biblia święta, to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu, właśnie z żydowskiego, greckiego i łacińskiego nowo na polski język z pilnością i wiernie wyłożone*. Brześć: druk. B. Wojewódka, 1563, s. 4 nlb.

¹¹ Zob. J. Tazbir: *Państwo bez stosów i inne szkice. Prace wybrane*. T. 1. Red. S. Grzybowski. Kraków 2000, s. 52.

¹² Rejestr rzeczy Książęcia Je[g]o M[o]ści, które przy Pękalskim zostały w Frankforcie nad Odrą roku 1617 die 13 July. Archiwum Główne Akt Dawnych, Archiwum Radziwiłłów (dalej: AGAD, AR), dz. XXVI, nr 15, s. 3.

¹³ Rejestr książ Ks[ie]cia Je[g]o M[o]ści Janusza Radziwił[ł]a, które się do cudzych krajów biorą i które Ks[ia]żę J.M. Pan Hetman Ks[ie]ciu Januszowi darował. Księgi dawne Ks[ie]cia J.M. Janusza. AGAD, AR, dz. XI, ks. 37, s. 324.

¹⁴ AGAD, AR, dz. XXVI, ks. 37, s. 27.

W spisie rękopiśmiennych i drukowanych zbiorów ofiarowanych przez Bogusława Radziwiłła Bibliotece Książęcej w Królewcu nie znajdujemy informacji o oprawach wskazanych w rejestrze egzemplarzy. Drukowany katalog zawierał bowiem bardziej „nowoczesne” opisy bibliograficzne, podające dane o autorze, tytule, miejscu i roku wydania dzieła. Wśród wielu edycji Pisma Świętego¹⁵ odnotowano na 350. miejscu „Biblia sacra Radziviliana Polonice. Bresciae 1565”.

W zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu do dziś przetrwało kilka Biblii ze zbiorów Bogusława Radziwiłła, można więc z autopsji poznać oprawy, w które zaopatrzone poszczególne egzemplarze. Pergaminowa rękopiśmienna Księga z XII wieku oprawiona została w XVI stuleciu w sposób następujący: „deska, skóra brązowa, tłoczenia ślepe”¹⁶. Egzemplarz toruński jest jednak zdefektowany i ma połamane deski. Inny cenny obiekt ze zbiorów Bogusława Radziwiłła to piętnastowieczne wydanie *Testamentum Vetus*, oprawione w deskę i brązową skórę ze ślepymi tłoczeniami. Stan zachowania oprawy jest opisany następująco: „resztki klamer, grzbiet uszkodzony”¹⁷. *Biblię brzeską* oprawiono w białą skórę ze ślepymi tłoczeniami, a brzegi kart miała barwione na czerwono. W 1995 roku była to książka przed konserwacją, tak scharakteryzowana: „zabrudzona, okładziny odchodzą od bloku książki”¹⁸, zachowały się też resztki klamer.

Inny egzemplarz *Biblii brzeskiej*, noszący adnotację „Ex.lib. Stanislaw Radzivil 859”, zachował się w Petersburgu w Bibliotece Narodowej Rosji. Mikołaj Nikołajew, opisując ten wolumin, zwrócił uwagę na wygląd zewnętrzny (шыкоуны переплет) oraz odnotował, że pochodząca z kolekcji admirała Lubasowa książka została w XIX wieku oprawiona przez „берлінскага майстра Карла Лемана”¹⁹.

Zachowane do dzisiaj na Białorusi egzemplarze ze zbiorów nieświeskich są uwzględnione w katalogu *Biblioteka Radzivillov Nesvižskoj ordinacii*²⁰.

¹⁵ Zob. S.M. Grabe: *Catalogus librorum quarumlibet facultatum a [...] Boguslao Radzivil [...] Bibliothecae legato donatorum 1668*. Regiomonti: Typis F. Reusneri, 1678 [pozycje w katalogu, cz. 1, nr: 21, 134, 182, 239, 276, 280, 281, cz. 2: 1, 12, 26]; Idem: *Series librorum qui Bibliothecae in Prussia Regiae augmento Radziviliano post editum huius Anno 1673 catalogum novi accessere*. Regiomonti: Typis Zaenckerianis, 1712 [pozycje 66, 74, 292].

¹⁶ *Dawne Biblie w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu. Rękopisy. Stare druki. Wystawa zorganizowana z okazji 350-lecia Colloquium Charitativum. Toruń 13—27.10.1995*. Toruń 1995, s. 15.

¹⁷ Ibidem, s. 19.

¹⁸ Ibidem, s. 77.

¹⁹ N. Nikalaev: *Экземпляры Радзівілавскай Бібліі 1563 года у нецярбургскіх сховышчах*. W: *Badania księgozbioru Radziwiłłów. Materiały międzynarodowej sesji, Olsztyn 6—7 października 1994*. Warszawa 1995.

²⁰ *Biblioteka Radzivillov Nesvižskoj ordinacii. Katalog izdanij iz fonda Central'noj naučnoj biblioteki imeni Ākuba Kolasa Nacional'noj akademii nauk Belarusi: XV—XVI veka*.

Wśród wielu opisywanych książek znalazła się także Biblia w przekładzie Jakuba Wujka. Wolumin został dokładnie scharakteryzowany pod względem zapisów własnościowych, wskazano na ekslibris oraz ornamentykę, a także dokładnie opisano oprawę:

Переплет XVI в., целнокожаный светло-коричневая свиная кожа на досках, реставрированный по периметру крышки обтянуты коричневой телячьей кожей.

На крышках блинтовое тиснение в виде рамок с портретами и орнаментом. В середине верхней крышки медальон с изображением распятия. Сверху тисненная надпись „Biblia święta”. На крышках восстановленные металлические детали застёжек, кожаные ремешки отрезаны, канты на внутренних сторонах крышек скошены. Корешок плоский, глухой с семью бинтами (четырьмя сдвоенными и тремя одинарными). Каптал отсутствует. Форзацы вторичные из двух листов бумаги с мраморным рисунком соединенных полоской темно коричневой кожи. Обрез темно красного цвета²¹.

Kolejna polska edycja Pisma Świętego, przygotowana przez środowisko protestantów zgromadzonych wokół Radziwiłłów birzańskich, powstała w XVII wieku. Biblia, wydrukowana w Gdańsku w 1632 roku, została zadedykowana Władysławowi IV, a specjalnie przygotowany dla króla egzemplarz „w czerwonym aksamicie a w srebrze szmelcowanym”²² został przekazany przez Piotra Kochlewskiego, który tak na ten temat pisał do patrona, Krzysztofa Radziwiłła, 14 marca 1633 roku: „Biblię J.K.M. przyjmuje od W.Ks.M. wdzięcznie, com sam na audyjenyjej słyssał”²³.

Specjalne oprawy otrzymały też egzemplarze, które Jan Pękalski przekazał żonie i córce hetmana, o czym pisał następująco: „Księżnie Jej M[o]ści i księżniczce Jej M[o]ści oddałem też dwie w czerwonym aksamicie wiązane”²⁴.

Cenne oprawy z pewnością podnosiły wartość zbiorów bibliotecznych. Do kolekcji magnackiej były też kupowane książki duchownych i dworzan Radziwiłłowskich. Dzięki zachowanemu spisowi Salomona Rysińskiego²⁵

Library of the Radziwills' of Nesvizh Ordynation. Catalogue of publications from the stock of the Yakub Kolas Central Science Library of the National Academy of Sciences of Belarus, XV—XVI centuries. Sost. A.V. Stefanovič, M.M. Lis. Mińsk 2010.

²¹ Ibidem, s. 146.

²² H. Wisner: *Władysław IV Waza*. Wrocław 2009, s. 139.

²³ AGAD, AR, dz. V 6956, s. 52.

²⁴ List z Żupran 8 marca 1633, AGAD, AR, dz. XI, ks. 37, s. 162.

²⁵ *Spisek i kosztunek ksiąg Solomona Rysińskiego. Biblioteczne*. Cyt. za: I. Lukšaitė: *Salomono Risinskio bibliotekos Vilniuje sąrašas*. In: *Iš Lietuvos bibliotekų istorijos*. Vilnius 1985, s. 17—45.

wiemy nie tylko o zawartości biblioteki paremiologa, ale także możemy wnioskować o wartości materialnej poszczególnych egzemplarzy, do których opisu dołączono ceny. Zaufany sługa Krzysztofa Radziwiłła, któremu proponował zakup swej biblioteki, posiadał wiele wydań Biblii o zróżnicowanej wartości (wpływały na nią niewątpliwie także koszty oprawy). Oto kilka przykładów:

- 21. Sacra Biblia Lipsica zł 8,
- 399. Nowy testament Budnego²⁶ zł 2,
- 652. Novum testamentum Germanice²⁷ zł 1,
- 657. Novum testamentum Johannis Crispini²⁸ gr 20,
- 699. Novum Testament[u]m ex versione Castalionis²⁹ gr 20,
- 718. Novum Testamentu[m] Graecum zł 1.

Wśród wyodrębnionych przez Rysińskiego książek, „które są przy mnie we dworze”, na pierwszym miejscu w spisie odnotowano:

- 759. Biblia Hebraica Benedicti Ariae Montani³⁰ zł 30,
- 760. Novum Testamentum Graeco Latinum Theodori Bezae³¹ zł 10.

Ceny tych książek z podręcznej biblioteki wielokrotnie przewyższają kolejne edycje Pisma Świętego podane w inwentarzu:

- 772. Biblia Sacra ex editione Tremellii (sic!) et Iunii³², t. 2, zł 8,
- 776. Biblia Ś[więta] przekładania Symona Budnego³³ zł 7,
- 784. Sacra Biblia iuxta vulgatam editionem zł 3,
- 785. Sacra Biblia iuxta vulgatam editionem elegenter compacta zł 8.

Ostatnie dwa przykłady pośrednio pozwalają wskazać cenę oprawy, skoro ta sama książka ze względu na swą elegancką oprawę mogła być ponad dwukrotnie droższa. Rysiński w swojej bibliotece, którą „puszczał na łaskę i уваżenie” hetmana, posiadał także dzieła nieoprawne. Nie wyliczał jednak

²⁶ *Novy Testament znowu przelożony a na wielu miejscach za pewnymi dowodami od przysąd przez Szymona Budnego oczyszczony*. [Łosk 1574].

²⁷ Być może tak została określona edycja: *Das Neue Testament Deutsch*. Vitemberg: [Melchior Lotter, 1522].

²⁸ *Novum Jesu Christi Domini nostri Testamentum*. Genevæ: ex officina J. Crispini, 1552.

²⁹ *Novum Testamentum interprete Sebastiano Castalione*. Basileae: J. Oporinus, 1553.

³⁰ *Biblia Hebraica. Eorundem Latina interpretatio Xantis Pagnini Lucensis, recenter Benedicti Ariae Montani Hispal*. Antverpiae: ex officina Ch. Plantini, 1586.

³¹ *Novum Jesu Christi Domini nostri Testamentum latine iam olim a veteri interprete, nunc denuo a Theodoro Beza versum*. Genewa: N. Barbier, Th. Courteau, 1559.

³² *Biblia Sacra Latina notis Tremellii et Iunii*. Przekład Biblii po raz pierwszy opublikowany w 1579 roku, miał ponad 30 wznowień. W spisie biblioteki Bogusława Radziwiłła jest opis konkretnego wydania *Biblia Tremellii et Iunii*, Genewa 1590. Zob. M.S. Grabe: *Catalogus...* [poz. 26].

³³ *Biblia, to jest księgi Starego i Nowego Przymierza znowu z języka ebrejskiego, greckiego i lacińskiego na polski przelożone*, [Nieśwież, Zasław lub Uzda?] 1572.

w spisie ich tytułów, tylko scharakteryzował ogólnie i podał wartość całego zbioru:

Ksiąg w seksternach nieoprawnych jako Psalmów, Katonów, Pareneses, Przypowieści, Pism pogrzebnych i rozmaitych tak moich jako i cudzych za złotych 130—163³⁴.

Oprawy książek w Radziwiłłowskich bibliotekach i gabinetach osobliwości

Najwięcej informacji o introligatorskiej oprawie książek z kolekcji Radziwiłłowskich zawiera cytowany już spis biblioteki nieświeskiej Jana Hanowicza. W pierwszej części rejestru prawie każdy egzemplarz jest charakteryzowany poprzez wskazanie oprawy, w drugim spisie informacje te nie są już tak konsekwentnie zamieszczane.

Zaznaczenie znaku własnościowego w przypadku drugiego z opisywanych dzieł miało duże znaczenie, zwłaszcza że Hanowicz oddzielał egzemplarze należące do Jerzego Radziwiłła i do innych książęcych właścicieli biblioteki, np. w opisie „Hierosolimitani³⁵ ksiąg troje w safianie czerwonym pod herbami książęcymi in folio regali” [s. 3].

Z rejestru wynika, że nie zawsze jednakowo oprawiano wszystkie tomy jednego dzieła; nieraz mogły być to różne materiały, np. „Processionis per Ecclesiam sacri Sepulcri³⁶ ksiąg dwie, jedna w pergamin wszyta, druga w papier czerwony oprawna in quarto” [s. 4] lub różne kolory skóry: „Responisionis ad Refutationem Bucell³⁷ ksiąg dwie, jedna w skórze zielonej, druga w czerwonej” [s. 21].

Sporządzający inwentarz odnotowywał też jednakowy wygląd wszystkich tomów pod względem introligatorskim: „Divi Augustini³⁸ ksiąg dziesięć wszystkie w safian bronatny oprawne in folio” [s. 2]. Nie zawsze precyzyjnie wskazywano kolor i materiał opraw, pojawiały się bowiem adnotacje, które

³⁴ Ibidem, s. 38.

³⁵ *Hierosolymitana peregrinatio Illustrissimi Domini Nicolai Christophori Radzivilii [...] Epistolis compraehensa ex idiomate Polonico in Latinam linguam et nunc primum edita. Thoma Tretero custode Varmiensi interprete. Brunsbergae: apud G. Schönfels, 1601.*

³⁶ Być może chodzi o: *Processio quae fit per Ecclesiam Sancti Sepulchri Domini Nostri Iesu Christi. Venetiis: ex officina D. Guerraei, & Io. Baptistae fratrum, 1577.*

³⁷ S. Simoni: *Responsum ad Refutationem scripti de sanitate victu medico, aegritudine, obitu D. Stephani Polonorum regis. [Olomutii] 1588.*

³⁸ Książki autorstwa św. Augustyna.

nie precyzowały, czym różnią się poszczególne tomy dzieła: „Campus Martis et Palladis³⁹ książ trzy w różnej oprawie” [s. 25].

Na podstawie inwentarza nieświekiej biblioteki można wymienić rodzaj opraw, które były najczęściej stosowane do ochrony i ozdoby kolekcji. Jest to przede wszystkim skóra w kolorach: białym, wiśniowym, czerwonym, zielonym, pomarańczowym i brązowym. Ponadto księgi oprawiano w safian, półatłas czerwony i zielony, aksamit nieraz zdobiony haftem, np. „Historia Regni Poloniae w aksamicie czerwonym haftowana” [s. 13]. Hanowicz odnotował także oprawy z jedwabiu, zwanego kitajką: „De Statu Libertatis Varsevicius⁴⁰ w kitajce czarnej” [s. 12], „Christina Radivila⁴¹ w kitajce czerwonej” [s. 25].

Do zewnętrznej ochrony woluminu mogły służyć ponadto papier i pergamin. Takie materiały też pojawiały się w inwentarzu: „Processionis per Ecclesiam sacri Sepulcri⁴² książ dwie: jedna w pergamin wszyta, druga w papier czerwony oprawna in quarto” [s. 4], „Pax non pax⁴³ w papierze czerwonym” [s. 7]. Prawdopodobnie do tego typu opraw odnosi się uwaga Hanowicza „z prosta oprawiona” przy opisie jednej z książ „Confutatio Simonis per Buccellam⁴⁴” [s. 21].

Blok dawnej książki zazwyczaj zabezpieczano deskami, opisy egzemplarzy wymienionych przez Hanowicza również wielokrotnie odwołują się do tej części oprawy. Mogły to być uwagi o „deskach gołych”, np. „Pontificale Romanum w deskach niepowleczonych” [s. 4], „Bullae Summorum Pontificum w deskach gołych” [s. 9], noty dotyczące rodzaju drewna „Aelii Donati methodes⁴⁵ [sic!] w deskach jaworowych” [s. 24] lub wskazanie na całość oprawy: „Żywoty SS. Księdza Piotra Skargi Soc[ieta]tis Jesu⁴⁶ w deskach aksamitem czerwonym krytych z klauzurami srebrnymi” [s. 10]. Adnotacje

³⁹ B. Słuska: *Campus Martis et Palladis in quo ille [...] Joanni Casimiro Chodkiewicz, regii stabuli M.D.C. Lith. praefecto [...] florilegium [...] ad festum nuptiale proponit et offert*. Vilnae: typ. Acad. S.I., 1636.

⁴⁰ K. Warszewicki: *De Optimo Statu Libertatis. Libri duo*. Cracoviae: in Officina Lazari, 1598.

⁴¹ T. Giese: *Christina Radivila vel De illustri uxore*. Knischini [Walenty Łapka: w Drukarni Latającej M. Szarfenbergera] 1580.

⁴² *Ordo processionis: quae quotidie post completorium fit Jerosolymis; per Ecclesiam sanctissimi, & gloriosissimi sepulchri Domini Nostri Jesu Christi* [Venetiis: apud Misserinum] 1623.

⁴³ M. Bembus: *Pax non pax. Seu Rationes aliquot, quibus Confoederationis Evangelicorum cum Catholicis pacem, nullo modo veram esse pacem, breviter ostenditur...* [Kraków] 1615.

⁴⁴ N. Buccella: *Confutatio responsi Simonis Simonii ad epistolam Georgii Chiacor [...] de morte Stephani I Poloniae regis*. Kraków: Drukarnia A. Rodeckiego, 1588.

⁴⁵ *Aelii Donati methodus*. Vratislaviae: in officina Typographica G. Baumann, 1597.

⁴⁶ *Żywoty świętych Piotra Skargi* były wielokrotnie wydawane, do roku 1651 ukazało się 11 edycji.

dotyczące zapieć występują także przy opisie innych egzemplarzy: „Guiliemus Xilandrus Augustanus de vitiis Ill[ustri]um Virorum Romanorum et Graecorum⁴⁷ z srebrnymi klauzurami” [XI⁴⁸].

Zapis dotyczący *Żywotów świętych* jest bardziej rozbudowany, wskazuje bowiem specjalne miejsce przechowywania dzieła, obok egzemplarza Biblii Mikołaja Sierotki: „NB Te Żywoty SS do skarbcu (przy rzeczach niektórych Książęcia Nieboszczyka starego) schowane są” [s. 10].

W skarbcu, obok takich przedmiotów, jak obrazy, zbroje, ubrania, znajdowały się bardziej już konkretnie wskazane foliały:

szuflada z trzema blaszkami mosiądzowymi do odlewania; księga łacińska starym drukiem in folio, księga jedna włoska, druga łacińska *variorum authorum*, w tejże skrzyni włosienic dwie. Skrzynia trzecia cyprysowa. W niej księgi złożone różnych autorów i listy dawne [...]. Skrzynia czwarta, zielona, zamczysta, w niej: Biblia łacińska *in quarto*, w deskach oprawna, skórą czerwoną powleczone, księga *Żywotów SS.* aksamitem karmazynowym kryta, przy której sztuk srebrnych trzy, księga pergaminowa rodziny hrabiów Szydłowieckich, w deskach skórą krytych [...] pulpit malowania zielonego jeden, drugi w bibliotece⁴⁹.

Hanowicz odnotował nie tylko materiały użyte do wzmocnienia bloku książek, ale zwrócił uwagę na stan zachowania poszczególnych egzemplarzy. Tak pisał na ten temat: „Planctus in obitum Chodkiewiczii⁵⁰ z przodu i tyłu poszarpana” [s. 26], przy innym dziele odnotował: „Confessio Hieronimiana⁵¹ nieoprawna i na przedzie poszarpana in folio” [s. 2], „De Cavaleria Arte⁵² w papierze czerwonym z początku zdarta” [s. 29]. Bardziej rozbudowane uwagi spotykamy przy opisie dwóch dzieł:

Canonico etc. Antverpiensi nieoprawna w seksternach, wszytka zwariowana inszych seksternów nie dostaje, już zbrukane, popalone,

⁴⁷ *Plutarchi [...] parallela, id est Vitae illustrium virorum graecorum et romanorum, utilissima historia expositae, atque interse comparata; Guilielmo Xylandro Augustano interprete. Accesserunt in hac editione argumenta, singulis vitiis praeposita [...] praeposita item Aemilii Probi Liber de vita excellentium imperatorum, à Nathane Chytraeo recognitus.* Frankfurt 1580 lub 1600.

⁴⁸ W drugiej części spisu Hanowicza strony numerowane są inaczej — według wzoru „pagina i numer podany cyfrą rzymską”.

⁴⁹ T. Bernatowicz: *Monumenta variis Radivillorum. Wyposażenie zamku nieświeskiego w świetle źródeł archiwalnych.* Cz. 1: XVI—XVII wiek. Poznań 1998, s. 48.

⁵⁰ Być może jest to *Parentalia in obitum... Georgii Chodkiewiczii...* Wilno 1595.

⁵¹ C. Schulting: *Confessio Hieronimiana ex omnibus germanis B. Hieronimi operibus optima collecta.* Coloniae Agrippinae: Officina Birckmannica, 1585.

⁵² A. de Cartagena: *Doctrina et instructio de la arte de cavalleria.* Burgos: Juan de Burgos, 1497.

zbutwiałe drugie na wielu miejscach z szkodą niemałą, gdyż ta księga drogo zapłacona [XXVIII].

Ulyssis Aldrovandi ornithologia de avibus aquaticis⁵³ w seksternach nieoprawna, wszystka zwariowana miejscami podarta i pomazana, a inszych seksternów nie dostaje [XXIX].

Adnotacje te wskazują na dokładny ogląd nie tylko zewnętrznego wyglądu woluminów, ale też sprawdzanie kompletności dzieła. Większość książek zgromadzonych w nieświeskiej „libraryi” oprawiono, więc w wypadku odstępstwa od tej reguły sporządzający inwentarz notował np. przy opisie sześciu dzieł z działu *Variarum lingvarum* „wszystkie nieoprawne w prostym papierze” [XXXVI]. Z tego ostatniego zapisu wynika, że nie były to bezładnie zebrane kartki, tylko zabezpieczone papierem, kompletne utwory.

Mikołaj Radziwiłł Sierotka dbał o stan przechowywanych w jego rezydencjach dokumentów i książek. Wydał np. takie dyspozycje dotyczące nieświeskiego archiwum:

Tedy doglądać tego, aby nie butwiało i żeby co nie zginęło. Niech tak zacne monumenta domu naszego w dobrej opatrności i w schowaniu będą [71].

Krewny z linii birżańskiej księcia wojewody, Bogusław, stawiał takie postępowanie za wzór troskliwej opieki nad zbiorami:

Książę Sierotka zaś sam jeden z domu naszego rezydencję zbudowawszy szumną, rząd w majątnościach swoich dobry miał i archiwum swoje tak zorganizował, że jeszcze w całości za łaską Bożą zostaje⁵⁴.

Książki były przechowywane nie tylko w bibliotekach pałacowych i skarbcach, ale zdobyły także poszczególne komnaty. Jeden z inwentarzy zamku nieświeskiego z 1650 roku zawierał wzmiankę o „księdze włoskiej”, która była „aksamitem czerwonym kryta, brzegami złocista, in quarto”⁵⁵. Egzemplarz bardzo podobnie opisany spotykamy wcześniej w wykazie „rzeczy księcia J.Mci skarbowych” z 1626 roku: „na wierzchu, w szkatule księga włoska, aksamitem czerwonym kryta, in quarto”⁵⁶.

⁵³ U. Aldrovandi: *Ornithologiae hoc est De avibus historiae libri 12. [...] Cum indice septendecim linguarum copiosissimo*. Bononiae: apud Franciscum de Franciscis Senensem, 1599.

⁵⁴ *Informacja domowa i polityczna księcia Bogusława Radziwiłła, koniuszego W.Ks.L.* W: W. Syrokomla [L. Kondratowicz]: *Przyczynki do historii domowej w Polsce*. Wilno 1858, s. 54.

⁵⁵ T. Bernatowicz: *Monumenta variis Radivillorum...*, s. 36.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 39.

Rejestr opisujący jedno z pomieszczeń kamienicy w Gdańsku, w której przebywał książę Janusz z linii birżańskiej, zawiera m.in. taką informację: „Księgi safianem oprawne złocisto, Książ dwoje kamiennych, oprawnych srebrem dwoje”⁵⁷.

Opis „kabinetu” księcia Bogusława uwzględnił także *Spis ksiąg i map koniuszego litewskiego*. Wśród wymienionych woluminów są takie:

Diariusz Księcia Jego Mci śp. Krzysztofa Radziwiłła in Anno 1635 corio viridi. Księga praw i przywilejów Księstwa Pruskiego po niemiecku i po łacinie drukowana Anno 1616, corio albo

Diariusz mały w aksamit czerwony oprawiony, od śp. Książąt Ich MM. Krzysztofa i Janusza i księcia Je[g]o M[oś]ci pana koniuszego pisany. Książ dwie wielkich w komputurach białych, w których abrysy różnych pałaców cudzoziemskich, abrysy różnych miast na Litwie będących, tudzież abrysy różnych bitew i osób⁵⁸.

Rejestr ten jest o tyle interesujący, że wskazuje na rodzaj opraw książek Bogusława oraz na bogate introligatorskie zabezpieczenie pisanych diariuszy książąt z protestanckiej linii rodu. Radziwiłłowie birżańscy, chociaż nie zdążyli wybudować w swojej głównej rezydencji biblioteki, posiadali jednak starannie dobrane księgozbiory. Część kolekcji była zdeponowana w książęcej kunstkamerze, o czym świadczy wykonany przez Krzysztofa Łopate spis wyposażenia tego swoistego muzeum osobliwości na zamku w Lubczu. „Spisanie rzeczy Księcia Jego Mci kunsztakamerowych w Lubczu dnia 20 February Anno 1647” zawiera wyodrębnioną część pt. „Księgi różne”, gdzie opisano eksponaty głównie ze względu na ich wygląd zewnętrzny⁵⁹. Dzięki temu można dowiedzieć się, jak były oprawione: „księga w aksamicie fiołkowym [...] księga szeroka [...] księga w starej oprawie [...] księga biała niemiecka, [...] księga wielka w oprawie skórzanej czarnej na registra”.

Odnotowano także materiał, z którego wykonane były dzieła: „Księga pergaminowa biała, Genealogia Tęczyńskich na papierze robiona, Rzezania różne z papieru buczyńskiego, gruba”⁶⁰.

W XVIII wieku Radziwiłłowie z różnych linii rodu nadal troszczyli się o rozwój bibliotek. Kupowali nawet całe kolekcje, aby wzbogacić prywatne „libraryje”. Wynikało to z inspiracji intelektualnych, a także z ówczesnej mody na tworzenie imponujących księgozbiorów. Przykładem na swoiste

⁵⁷ AGAD, AR, dz. XXVI, ks. 37, s. 48.

⁵⁸ K. Buczek: *Prace kartografów pruskich w Polsce za czasów Stanisława Augusta na tle współczesnej kartografii polskiej. Dodatki. Materiały źródłowe do dziejów kartografii polskiej*. „Prace Komisji Atlasu Historycznego Polski PAU” 1935, z. 3, s. 250.

⁵⁹ AGAD, AR, dz. XXVI, ks. 64, s. 19—20.

⁶⁰ Ibidem.

„odnowienie” biblioteki jest Kazimierz Nestor Sapieha, który pisał do matki, aby „kazała sprzedać na wagę stare szpargały z naszej biblioteki”, bo on sobie nową „formuje” w Paryżu⁶¹.

Twórca biblioteki w Nieborowie, Michał Hieronim Radziwiłł, starał się o nadanie swoim zbiorom wyjątkowego charakteru. Nie tylko przeznaczył dla biblioteki największą salę w swojej rezydencji, ale kupował całe kolekcje na europejskich rynkach antykwarskich, m.in. książki, których pierwotnie właścicielami byli np. marszałek Francji, Louis François Armand du Plessis, książę de Richelieu, „wielki Mistrz biblioteki królewskiej” Jakub August de Thou, bibliofile Jan Grolier i Tomasz Maioli. W zbiorach nieborowskich znalazły się także egzemplarze pochodzące z różnych zbiorów Radziwiłłowskich, z bibliotek Stanisława Augusta, Józefa Załuskiego, Adama Naruszewicza, Tomasza Kajetana Węgierskiego.

Według Krystyny Wiśniewskiej, która analizowała zachowany inwentarz biblioteki Michała Hieronima Radziwiłła:

Obok woluminów, kunsztownie i bogato oprawionych przez anonimowych artystów intrologatorów XVI stulecia, znajdowało się w Nieborowie wiele książek wspaniale oprawnych „en maroquin vert” lub „rouge” przez takich mistrzów, jak Padeloup czy Derome. Ponad 450 tomów z biblioteki Michała Hieronima Radziwiłła zostało oprawionych i sygnowanych przez Derome’a. Piękne były także oprawy wykonane przez jego uczniów, m.in. Bradla, o muzealnej wprost wartości. Oprawy te zdobiły wyciśnięte w złocie superexlibrisy⁶².

Do dzisiejszych czasów zachowała się tylko część wspaniałej kolekcji (ok. 11 500 woluminów), gdyż pierwszy księgozbiór został sprzedany na aukcji w Paryżu w 1866 roku⁶³. Zwiedzając pałac w Nieborowie, można podziwiać piękne szafy biblioteczne i niezwykle, pisany ręcznie katalog zbiorów. Znalazły się w nim m.in. informacje dotyczące egzemplarzy Biblii z drukarni: krakowskiej Szarfenbergera z 1561 (sygn. I/93), brzeskiej (sygn. III/281), gdańskiej (sygn. R/100 oraz wznowienie w Amsterdamie 1660 sygn. I/40). Jest też tłumaczenie Nowego Testamentu Jakuba Wujka (sygn. I/41).

Właściciele Radziwiłłowskich bibliotek odcisnęli swoje znaki własnościowe w ekslibrisach i superexlibrisach. Książki ze zbiorów nieświejskich zaopatrzone w kilka ekslibrisów — jeden z nich otwiera inwentarz Hancwicza, inne mają napisy: „Biblioteka zamku nieświejskiego” (114), „Ex libris

⁶¹ W. Łoziński: *Życie polskie w dawnych wiekach*. Wstęp i oprac. J. Tazbir. Warszawa 2006, s. 44.

⁶² K. Wiśniewska: *Początki księgozbioru Radziwiłłów w Nieborowie*. „Miscellanea Historio-Archivistica” 1989, T. 3, s. 273—274.

⁶³ Zob. ibidem, s. 275.

Fot. 1. Pałac w Nieborowie, szafy biblioteczne (fot. Mariola Jarczykowa)

Jerzy Radziwiłł”, „Biblioteka Ordynacji Nieświeskiej” (s. 42). Jeden z ekslibrisów biblioteki nieświeskiej wykonał Hirszy Leybowicz⁶⁴.

Bogusław Radziwiłł wyposażył swoje książki darowane Bibliotece w Królewcu w miedziorytowy ekslibris przedstawiający orła z książeczą mitrą i tarczą herbową w arkadzie wspartej na dwóch kolumnach z napisem: „Bibliotheca a Celsissimo Principe D[omi]no Boguslao Radzivilio Bibliothecae, que Regiomonti est, elektorali legato donata”. Wskazano także rok 1671⁶⁵.

Dwa miedziorytnicze ekslibrisy Michała Hieronima Radziwiłła

wykonane przed 1790 r. przez znanego rytownika strasburskiego, Jana Marcina Weisa, przedstawiają wielki herb na tle płaszcza książęcego zwieńczonego mitrą. Obydwa mają napis: „Le prince Michel Radziwiłł Castelan de Vilna”⁶⁶.

Badania bibliologiczne nad księgozbiorami Radziwiłłów nie tylko przybliżają zainteresowania właścicieli, ale także pozwalają ujawnić materialną wartość poszczególnych kolekcji. Zachowane egzemplarze często umożliwiają dokładne opisy dawnych opraw, natomiast o wyglądzie zaginionych woluminów informują różne inwentarze i korespondencja. Dzięki tym dokumentom można wskazać preferencje w zakresie „wiązań”, wskazać najbardziej prestiżowe oprawy książek przeznaczonych dla koronowanych głów, a także dla członków rodu, gdyż wykazy biblioteczek podróżnych magnatów potwierdzają korzystanie przez nich na co dzień z bogato zdobionych woluminów. Szczególnie drogie były oprawy Biblii i książek religijnych, co wskazuje na dowartościowanie tych właśnie publikacji, jako najcenniejszych dzieł. Inwentarze przynoszą też informacje na temat stanu przechowywanych w bibliotece egzemplarzy, zarówno zabezpieczonych okładkami, jak i tych pozostających w sekwestrach.

Połączenie refleksji nad zawartością Radziwiłłowskich „library” oraz informacji o fizycznych aspektach kolekcji pozwala na bardziej całościowe odtworzenie tych historycznych księgozbiorów.

⁶⁴ <http://cyfrowe.mnw.art.pl/dmuseion/docmetadata?showContent=true&id=2652> [dostęp: 29.07.2013]. Praca tak została scharakteryzowana: „Tarczę z orłem Radziwiłłów z czteropolową tarczą na piersiach trzyma gryf i lew stojący na konsoli. Nad tarczą trzy hełmy w koronach szlacheckich z labrami. W klejnotach lew, orzeł i gryf. Pod tarczą podwieszono dwa ordery. Całość na tle paludamentu zwieńczonego mitrą książeczą. U dołu za kartuszem panoplia”.

⁶⁵ Zob. J. Tondel: *Książka w dawnym Królewcu Pruskim*. Toruń 2001, s. 283. Badacz zauważył, że herbowe Trąby w ekslibrisie są przestawione w odwrotną stronę.

⁶⁶ K. Wiśniewska: *Początki księgozbioru Radziwiłłów...*, s. 274.

Mariola Jarczykova

FRÜHERE BUCHEINBÄNDE ANHAND DER VERZEICHNISSE UND KORRESPONDENZ DER FAMILIE RADZIWIŁŁ

Zusammenfassung

Im vorliegenden Artikel werden die Bucheinbände aus der Bibliothek der Familie Radziwiłł vorwiegend anhand der erhalten gebliebenen Verzeichnisse dargestellt. Die meisten Informationen betreffen verschiedene Bibelexemplare. Die waren prächtig eingebunden und im Schatzkammer aber auch in Reise- und Handbibliotheken aufbewahrt. Die den Königen und anderen Prominenten dargebrachten Bände wurden in Samt und Silber eingebunden. Von dem großen Wert der verschiedenen Ausgaben der Heiligen Schrift können auch die bei den einzelnen Beschreibungen im Verzeichnis der Bibliothek von Salomon Rysiński angegebenen Preise zeugen.

In dem von 1651 stammenden umfangreichen Verzeichnis der Bibliothek in Neswisch notierte Jan Hanowicz viele interessante Bemerkungen über Bucheinbände. Er beschrieb das Buchbindermaterial (Leder, Samt, Seide, Papier, Pergament) und nicht selten bestimmte er genauer die Holzart (Bretter aus Bergahorn) und fügte Informationen über die Beschläge hinzu. Interessant sind auch Bemerkungen über den Zustand der Bücher im 17. Jh. — einige von ihnen waren schon damals verschmutzt, vermodert und unvollständig.

In Verzeichnissen der Bibliothek in Birsen begegnet man auch den Informationen über Einbände von den dort besonders im Raritätenkabinett aufbewahrten Büchern. Der Gründer von der Bibliothek in Nieborów, Michał Hieronim Radziwiłł platzierte seine Sammlung an einem besonderen Ort und sammelte Bücher, die u.a. von europäischen Buchbindermeistern eingebunden wurden. Einige Exemplare aus der Sammlung Radziwiłłs blieben bis heute in Bibliotheken erhalten und deren Einbände werden in gegenwärtigen Charakteristiken auch berücksichtigt.

Schlüsselwörter: private Bibliothek, Familienbibliothek, altes Buch, Einband, Bibliothek von Michał Hieronim Radziwiłł, Bibliothek in Nieborów.

Mariola Jarczykova

OLD BOOK BINDINGS IN THE LIGHT OF RADZIWIŁŁ CATALOGUES AND CORRESPONDENCE

Summary

The article presents book bindings in the Radziwiłł collection, mainly based on preserved catalogues. The largest amount of information covers various copies of the Bible. They were opulently bound and stored in the treasury, but also in mobile and personal libraries. Copies offered to kings and other notables were bound in velvet and silver. The value of various editions of the Bible is also manifested by prices exhibited alongside descriptions in the Salomon Rysiński library inventory.

The considerable registry of the Nieśwież library from the year 1651, Jan Hanowicz noted many interesting details related to book bindings. He described the fabric (leather, satin, silk, paper, parchment), sometimes distinguished the type of wood (sycamore boards), and added information on fittings. There are also interesting notes on the condition of books in the 17th century — some were already dirty, rotten, and incomplete.

In the Birżai inventory, we can also find information on bindings, especially of books stored in the cabinet of curiosities. The creator of the Nieborów library — Michał Hieronim Radziwiłł — not only designated a unique location for his collection, but also gathered books bound by European bookbinding masters.

Some copies from the Radziwiłł collection remained in library collections to this day; in their contemporary descriptions, bindings are also included.

Key words: private book collection, house library, ancestral library, antique books, bindings, Michał Hieronim Radziwiłł book collection, Nieborów library.

Мариола Ярчик

СТАРИННЫЕ КНИЖНЫЕ ПЕРЕПЛЕТЫ В СВЕТЕ ИНВЕНТАРНЫХ КНИГ И КОРРЕСПОНДЕНЦИИ РАДЗИВИЛЛОВ

Содержание

В статье рассматриваются переплеты книг из собрания Радзивиллов, главным образом на основе сохранных инвентарей. Наиболее информативными представляются различные экземпляры Библии. Они были богато оформлены и хранились в сокровищнице, а также в походных и подручных библиотеках. Экземпляры, дарованные королям и другим высокопоставленным особам, были переплетены бархатом и серебром. О ценности различных изданий Священного Писания свидетельствуют также цены, указанные для отдельных описаний в инвентаре библиотеки Соломона Рысинского.

В обширном реестре 1651 года библиотеки Несвижской ординации Ян Ганович отметил множество любопытных деталей, касающихся переплета. Он описывал переплетный материал (кожа, атлас, шелк, бумага, пергамент), зачастую указывал конкретный вид древесины (кленовые доски), указывал информацию об оковке. Любопытны также заметки о сохранности книг в XVII веке — некоторые уже тогда имели загрязнения, прогнили, в них недоставало страниц.

В инвентарях биржайских собраний мы также находим информацию о книжных переплетах, особенно тех книг, которые хранились в кабинете редкостей, или кунсткамере. Основатель библиотеки в Неборове — Михал Иероним Радзивилл — не только предназначил для своей коллекции исключительное место, но также собирал в т. ч. книги, переплетенные европейскими мастерами переплетного дела.

Некоторые экземпляры из собраний Радзивиллов сохранились до сих пор в библиотечных фондах, в их современных описаниях учитывается также переплет.

Ключевые слова: частное книжное собрание, родовая библиотека, старопечатная книга, переплет, библиотека Михала Иеронима Радзивилла, Библиотека в Неборове.